

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію Бортник Лесні Валеріївни «Корпус охорони прикордоння на Волині у 1924–1939 рр.», представлену на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.01 – історія України

Дисертаційне дослідження Л. В. Бортник присвячене дуже актуальній в академічному плані темі, саме обрання якої вказує на новизну та пionерський характер роботи. Адже, за нечисленними винятками, польські державні інституції, зокрема силові структури, рідко стають предметом дослідження українських істориків, а якщо й привертають їхню увагу, то найчастіше в плані боротьби цих інституцій з українським визвольним рухом або «викриття» їхнього репресивного і, знову ж таки, антиукраїнського характеру. Підхід Л. В. Бортник, як і її наукового керівника Олега Володимировича Разиграєва, принципово інший. Ці дослідники нікого не «викривають» і не «апологетизують», а прагнуть комплексно і з максимальною неупередженістю дослідити ті силові структури (польську державну поліцію, Корпус охорони прикордоння), які стали об'єктом їхнього наукового зацікавлення. Це відрадна тенденція, яка, якщо її належно розвивати, може вилитися у формування на базі Східноєвропейського національного університету окремої історичної школи з власним проблемним полем і дослідницькою методологією.

Структура рецензованої дисертації достатньо чітка, логічна і послідовна. Вона включає перелік умовних скорочень, вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел і додатки, оптимально підпорядкована сформульованим дисертанткою завданням та меті її наукової праці.

У **Вступі** авторка дисертації обґруntовує вибір теми дослідження та її актуальність з погляду сучасних тенденцій розвитку історичної науки, а також розширення та зміцнення відносин із Республікою Польща. Мета, завдання, об'єкт і предмет дослідження також добре обґрутовані і повністю відповідають обраній проблематиці. Вибір хронологічних меж дисертації

цілком логічний, він визначений часом існування Корпусу охорони прикордоння (КОП) – основного предмету дисертаційного дослідження. Не викликають жодних запитань і територіальні рамки, що окреслені територією колишнього Волинського воєводства. У вступній частині дисертації також доволі переконливо визначила наукову новизну одержаних результатів і практичну значимість дисертаційної роботи. Зокрема привертає увагу цікава пропозиція сучасній Державній прикордонній службі України вивчати досвід діяльності КОП як з теоретичного, так і з практичного погляду. І справді, читаючи дисертацію Л. В. Бортник, доходиш висновку, що деякі форми і методи діяльності КОП *mutatis mutandis* могли б стати в пригоді й нашим прикордонникам, особливо в проблемних з огляду на сепаратистські прояви регіонах.

Солідний перелік численних наукових конференцій та інших наукових зібрань, на яких виступала Л. В. Бортник, та її 18 публікацій з теми дослідження (зокрема вісім – у фахових виданнях) неспростовно доводять, що результати дисертації перед винесенням її на захист пройшли належну апробацію.

У першому розділі «**Історіографія, джерельна база та методологія дослідження**» здійснено аналіз ступеня наукової розробки теми, охарактеризовано використану джерельну базу й описано застосовані в дисертації наукові методи. Авторка досить грунтовно розглянула історіографію проблеми, справедливо відзначивши, що найбільший внесок у її дослідження (із зрозумілих причин) зробили польські історики. Загалом історіографічна і, особливо, джерельна база дослідження вражає повнотою охоплення і ретельністю опрацювання. Робота в основному побудована на досліджені неопублікованих джерел з численних українських і польських архівних та рукописних фондів. Детально описано методологію дослідження, яка включає кільканадцять загальнонаукових, міждисциплінарних та спеціальних

історичних методів дослідження, хоч до цього аспекту дисертаційної роботи є й зауваження, які буде висловлено нижче.

Другий розділ «**Становлення, організація та особовий склад Корпусу охорони прикордоння**» присвячено виконанню трьох перших завдань, які поставила перед собою Л. В. Бортник – охарактеризувати передумови виникнення КОП, простежити процес його становлення на Волині й розкрити його організаційну структуру та кадровий склад. Усі ці завдання, а надто третє, успішно виконано, причому з надзвичайною повнотою і ретельністю.

Для мене особисто найцікавішим був третій розділ – «**Напрями діяльності Корпусу охорони прикордоння**». Авторка на підставі багатого джерельного матеріалу висвітлила не лише виконання Корпусом його безпосередніх обов'язків з охорони державного кордону, а і його зусилля з контролю за суспільно-політичним життям Волині й такий зовсім нетиповий для військової формaciї аспект, як культурно-освітня та соціальна робота, яка, як переконливо показує Л. В. Бортник, була доволі важливою складовою діяльності КОП впродовж усього його існування (цілковито новий аспект в українській історіографії!). Як дослідника націоналістичного руху, мою увагу привернули сторінки, присвячені боротьбі КОП з цим рухом, особливо з ОУН (с. 151-155). Піднято важливий пласт джерел, що стосуються історії націоналістичного підпілля, який досі здебільшого перебував поза увагою дослідників історії українського націоналізму (зокрема й моею), і дуже добре, що авторка вводить ці джерела в науковий обіг. Варто відзначити, що дисерантка, на відміну від деяких інших українських дослідників, не зводить діяльність КОП лише до антиукраїнських репресій, хоч дає цілком слушну оцінку його ролі в таких акціях, як «ревіндикація», «добровільно-примусове» навернення до католицтва та в інших аспектах наступу на права українських громадян Польщі, особливо в другій половині 1930-х рр. Цікавим є також дослідження ролі КОП в усуненні з посади волинського воєводи Генрика

Юзевського та у виробленні нової національної політики Польщі в Галичині та на Волині.

Висновки дисертації, які в основному зводяться до узагальнення реконструйованих у процесі дослідження фактів, добре обґрутовані, логічно випливають зі змісту основних розділів дисертації, здебільшого не викликають заперечень і цілком підтверджують заявлену у вступі тезу про наукову новизну одержаних результатів.

Важливим доповненням змісту дисертації є вміщені в **Додатах** ілюстрації і таблиці.

Високо оцінюючи дисертацію Л. В. Бортник, все ж висловлю деякі зауваження:

1. У загалом досить ґрунтовному огляді історіографії авторка зрідка вступає в полеміку з іншими дослідниками, але не завжди переконливо. Зокрема вона не погоджується з Тимоті Снайдером, який нібито розглядає західноукраїнські землі «як етнічну частину Польщі» (с. 29), однак на вказаній сторінці книжки Снайдера «Криваві землі» (274) мені не вдалося знайти такого твердження, не пригадую чогось подібного й у решті книжки. Снайдер справді розглядає західноукраїнські землі міжвоєнної доби як частину Польщі, але не «етнічну», а лише в політичному сенсі, що цілком відповідало тодішнім реаліям.

2. Декларуючи використання деяких методів дослідження, згаданих у підрозділі 1.3. «Методологія», авторка, як видається, не завжди правильно їх тлумачить. Це стосується, зокрема, контент-аналізу та івент-аналізу (с. 52-53). Не всяка характеристика змісту джерела є «контент-аналізом», так само як не всякий опис серії подій є «івент-аналізом». Повноцінне застосування контент-аналізу передбачає квантифікаційну обробку значного масиву текстів з подальшою інтерпретацією результатів. Повноцінне застосування івент-аналізу передбачає зведення систематизованих даних у матричні таблиці з їх подальшою комп’ютерною обробкою. Ні того, ні іншого не знаходимо в тексті

дисертації, натомість маємо доволі традиційний аналіз змісту окремих документів та встановлення послідовності пов'язаних між собою подій. «Метод вивчення документів» (с. 52) цілком доречний у соціології та соціальній психології, але в історичній науці вивчення документів є самозрозумілою основою дослідницької роботи і потребує застосування **спеціальних історичних методів**, зокрема **історико-критичного методу**, який від часів Ланглуа і Сеньйобоса залишається головним у ремеслі історика, хоч дослідниця його чомусь не згадує. Термін «політико-описовий метод» часом вживають у теорії міжнародних відносин, хоч навіть там його зміст доволі туманий, а в рецензованій дисертації його зведенено до простого реферування документів. Дивує також те, що в усьому підрозділі «Методологія» практично відсутні бібліографічні посилання, що позбавляє читача можливості зrozуміти, звідки дисертантка запозичила ті чи ті методи.

3. Л. В. Бортник твердить про зростання прихильності населення Волині до КОП від середини 1920-х до середини 1930-х рр. (с. 182, 194). Це цілком правдоподібно, але, на мій погляд, наведені в дисертації докази не дають достатніх підстав для такого однозначного висновку, оскільки а) вони ґрунтуються переважно на документах самого КОП, б) пожертви від фірм, власниками яких були, ймовірно, поляки і єbreї, ще не є доказом прихильності *всього* населення. Не зовсім зрозуміло, на чому ґрунтуються висновок, що саме в першій половині 1930-х рр. «спостерігаємо найбільш позитивне ставлення до КОП», адже ніяких опитувань громадської думки тоді не проводилося, тож дослідниця могла спиратися лише на оцінки зацікавленої сторони – офіцерів КОП.

4. Є в дисертації деякі дрібні неточності й місця, що викликають здивовані запитання у читача. Зокрема на с. 153 згадано про вбивство міністра внутрішніх справ Польщі Б. Пєрацького у Львові, тоді як добре відомо, що міністра вбито у Варшаві. Маю запитання: чи справді в назві тез генерала Т. Каспшицького фігурувало «національне питання в Галичині» (с. 166)? Досі я

ніколи не натрапляв у тогочасних офіційних польських документах на практично заборонену назву «Галичина», завжди вживався термін «(Східна) Малопольща».

Зрозуміло, що ці зауваження і запитання анітрохи не знижують наукової вартості дисертації, яка справляє надзвичайно позитивне враження обсягом використаної джерельної бази, багатою фактографією, неупередженістю та новизною отриманих результатів. Немає найменшого сумніву в тому, що дисертація «Корпус охорони прикордоння на Волині у 1924–1939 рр.», відповідає вимогам постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», які висуваються до кандидатських дисертацій, а її авторка, Лена Валеріївна Бортник, заслуговує присвоєння наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.01 – історія України.

Доктор історичних наук, доцент,
професор кафедри нової і новітньої
історії України ВНЗ «Український
католицький університет»

О. Ю. Зайцев

*Підпись пасвідчено
проректором* *М. Ходзев*